

26.11.2016

М. Стріха, доктор фізико-математичних наук, заступник міністра освіти і науки України

Про державну атестацію, «тиху ревізію» та журналістську етику

Чергову «змову влади», цього разу на науковому полі, розкрило DT.UA (№ 43–44, 2016 р.): [«МОН робить спробу «тихої» ревізії Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»](#). Підставою для такого твердження авторів публікації став проект Оперативного плану з реформування вітчизняної науки, підготовлений для обговорення на черговій зустрічі науковців із Прем'єр-міністром України В. Гройсманом ([Дзеркало тижня. України](#)).

Гнів журналістів викликав фактично один пункт цього плану – зосередити основні функції щодо процесу державної атестації наукових установ у Міжвідомчій раді з координації фундаментальних і прикладних досліджень (МР), яка створюється відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону. У цьому побачили намагання принизити роль створюваної відповідно до ст. 20 того ж таки Закону Національної ради з питань розвитку науки і технологій (НРРНТ), яка відтак начебто стає «весільним генералом», а НАН з МОН тим часом зможуть «оцінювати власні наукові установи за власноруч “підігнаними” критеріями».

Звинувачення серйозне. Тому й потрібно пояснити читачам, що насправді спільно пропонують МОН, НАН, національні галузеві академії і Рада проректорів з наукової роботи вищих навчальних закладів, і як ці пропозиції відповідають духові й букві нового Закону про науку.

Отже, цей Закон (ст. 11) встановлює процедуру державної атестації наукових установ, порядок якої затверджується Кабінетом міністрів України. Більше того, Закон визначає: фінансування установ залежить від результатів цієї атестації. Формально така атестація існувала й раніше, але де-факто – як суто *галузєва*: досі академії і міністерства самі оцінювали свої установи, і, як правило, високими і найвищими оцінками. І тепер багато хто хотів би зберегти саме таку систему, яка справді надавала всім можливості для «тихого» життя.

Натомість розробники Оперативного плану, розкритикованого DT.UA, виходили з зовсім іншої передумови: атестація повинна бути *державною*, відбуватися з додержанням *загальних для всіх критеріїв*, з урахуванням як формальних показників, так і роботи незалежних експертів безпосередньо в оцінюваній ними установі (загальна практика країн ЄС). При цьому міжвідомчий характер такої атестації надзвичайно важливий: інститути НАН мають оцінювати університетські професори і навпаки. Звісно, добре було б залучити до такої роботи й провідних міжнародних експертів, але питання про оплату їхньої праці в Україні досі ще не розв'язане.

Відтак виникло запитання: а який орган повинен координувати цю роботу? З усіх структур, існування яких передбачене Законом, найкраще, на думку

авторів Оперативного плану, надати це право саме МР. Річ у тому, що в цьому органі справді будуть представлені всі основні «гравці» на українському науковому полі. Цей орган має «адміністративне» походження, а відтак зможе реально контролювати атестацію майже 1000 суб'єктів наукового життя, яку потрібно здійснити впродовж найближчих 2–3 років.

Що ж до НРРНТ, то до її функцій (п. 4 ч. 7 ст. 20 Закону) віднесено, зокрема, підготовку «пропозицій щодо засад функціонування в Україні... державної атестації наукових установ». Цю функцію ніхто й не думав «ревізувати». Але кожному неупередженому читачеві зрозуміло, що між «внесенням пропозицій щодо засад» і практичним здійсненням величезної рутинної роботи – «дистанція велетенського розміру». Функції НРРНТ стосуються саме стратегічних засад вироблення і здійснення державної політики в науково-технічній сфері, і в цьому легко переконатися, перечитавши ст. 20 Закону. Зрозуміло, що консультативно-дорадчий орган (яким є згідно з Законом НРРНТ) не може (й не мусить!) перебирати на себе суто виконавчі функції – бо інакше буде знівельовано його основу роль стратега. НРРНТ, згідно з Законом, має оцінювати результати роботи НАН, галузевих академій і міністерств *у цілому*. Але завдання атестації конкретної наукової установи або підрозділу – завдання зовсім іншого (нижчого!) рівня.

Ще раз наголошую: ухвалений торік Закон мав компромісний характер. Він передбачає співіснування на науковій сцені багатьох гравців — і нових (НРРНТ, Національного фонду досліджень, ключових лабораторій), і традиційних (НАН і галузевих академій з їхніми інститутами, МОН з університетами). Закон доволі чітко визначає місце і функції цих гравців. І тепер важливо, аби всі вони свої функції ефективно виконували (самостійно або в кооперації з іншими гравцями). Перетягування каната, намагання перекроїти адміністративне поле ще раз було б очевидним «шляхом у нікуди».

Це тим більше важливо в умовах, коли (і це ні для кого не секрет!) в українській владі є сили, які атестацію наукових установ розглядають лише крізь призму «оптимізації» (евфемізм для позначення швидкого й радикального скорочення). Причому якщо міжнародні експерти, які здійснювали оцінювання нашої наукової системи в рамках політичних інструментів програми «Горизонт-2020», у своїх попередніх висновках вказали: може бути скорочено до 10–15 % установ і підрозділів НАН, але вивільнені кошти мають бути неодмінно спрямовані на підтримку інших, сильних установ, – то в фінансово-економічному блоці української влади є люди, які переконані, що має йтися про істотно глибшу «оптимізацію» і про можливість спрямувати вивільнені кошти на зовсім інші потреби. Відтак розроблений за дорученням прем'єр-міністра України Оперативний план став відповіддю МОН і академій також і на цей виклик.

І насамкінець. Згадану статтю написано з позицій презумпції винуватості авторів плану – МОН, академій, Ради проректорів з наукової роботи ВНЗ. Чого варта лишень така фраза: «Як зауважують деякі експерти, досить подивитися на розроблені МОН сумнозвісні критерії оцінювання наукових проектів, щоб зрозуміти, до чого це призведе». Про яких експертів, які критерії і які проекти йдеться – не сказано. Конкурс наукових тем для університетів, який проводить МОН (за всіх його неминучих недоліків, бо ідеальних систем не існує!), на сьогодні залишається в Україні чи не єдиним прикладом масштабного фінансування на прозорих конкурсних засадах. Це відзначили ті ж таки міжнародні аудитори. Але це для авторів статті значення не має: адже «деякі експерти зауважують»...

Очевидно, хтось міг би сконструювати й таку фразу: «Як зауважують деякі вчені, досить подивитися на вміщені в DT.UA сумнозвісні дописи з оцінюванням наукової сфери, щоб зрозуміти, до чого призведе реалізація висловлених там пропозицій». Але це вже той рівень «дискусії», до якого в жодному разі опускається не варто.